

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ

Του Παναγιώτη Ι. Καραφωτιά

Διεθνολόγου, Καθηγητή Διεθνών Σχέσεων,
τ. Διευθύνοντος Συμβούλου του Γραφείου του ΟΗΕ για Ελλάδα, Κύπρο και Ισραήλ

Το έγκλημα της «γενοκτονίας», χωρίς βέβαια, να έχει χαρακτηριστεί επίσημα σαν τέτοιο, έχει τις ρίζες του στην αρχαία εποχή και συνέβη αρκετές φορές σε διάφορα μέρη και σε διαφορετικές περιπτώσεις {π.χ. Καρθαγένη, Ρώμη, Μήλο κ.λπ.}. Αλλά και στη νεότερη ιστορία έχουν καταγραφεί περιπτώσεις γενοκτονίας {π.χ. Ποντίων και άλλων Ελλήνων της Μ. Ασίας, Αρμενίων, Κούρδων, Ινδιάνων, Μαύρων, Εβραίων κ.λπ.}. Όμως, ουσιαστικά, ήταν μετά τον Β' ΠΠ που το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε επίσημα από τη διεθνή κοινότητα και θεσμοθετήθηκε η αντιμετώπισή του. Αλλά και στη διάρκεια του Β' ΠΠ η κοινή γνώμη ορισμένων χωρών, ιδιαίτερα οργανώσεις που καταπιάνονταν με τα ανθρώπινα δικαιώματα, ζώντας τη φρίκη του εγκλήματος αυτού και όντας ευαισθητοποιημένοι, ήταν εύλογο, με την ίδρυση του ΟΗΕ, να επιδιώξουν τη δημιουργία διεθνούς θεσμού για την πρόληψη και τιμωρία της γενοκτονίας.

Ήδη από το 1945 οι 4 Μεγάλες Δυνάμεις συμφώνησαν ώστε τα άτομα υπεύθυνα για την πολιτική των Ναζί θα έπρεπε να τιμωρηθούν πέραν από άλλες παραβάσεις του Διεθνούς Δικαίου κ.λπ. και για εγκλήματα εναντίον της ανθρωπότητας, που διαπράχθηκαν εναντίον αμάχων πριν ή κατά τη διάρκεια του Πολέμου. Πάντως, την πρωτοβουλία της ανάδειξης από τη διεθνή κοινότητα του εγκλήματος της γενοκτονίας και της θεσμικής του υπόστασης από τον ΟΗΕ είχε ο Εβραίο - Πολωνικής καταγωγής Σύμβουλος του Υπουργείου Άμυνας των ΗΠΑ Δρ. Ράφαελ Λέμκιν, {επινόησε και το μικτό όνομα, μισό ελληνικό, μισό λατινικό} που κατόρθωσε να πείσει οργανώσεις προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων να ασκήσουν πιέσεις στον ΟΗΕ για τη σύνταξη και έγκριση διεθνούς σύμβασης που να καταδικάζει την πρακτική της γενοκτονίας.

Ο ίδιος ο Δρ. Λέμκιν δήλωσε ότι: «η γενοκτονία αποτελεί μια νέα έννοια. Για να απαντήσουμε γιατί η γενοκτονία αποτελεί ένα νέο έγκλημα πρέπει να εξετάσουμε κατά πόσο βασίζεται σε συγκεκριμένα στοιχεία εγκλήματος, δηλαδή συγκεκριμένη εγκληματική πρόθεση, συγκεκριμένο αντικείμενο, συγκεκριμένη τεχνική εκτέλεσης, και, τέλος, συγκεκριμένες συνέπειες του εγκλήματος. Οι επιπτώσεις της γενοκτονίας σε μια χώρα όπου διαπράττεται είναι ολέθριες καθώς η γενοκτονία μπορεί να διαπραχθεί αποτελεσματικά στις πλείστες των περιπτώσεων από μια κυβέρνηση ή με τη βοήθεια της κυβέρνησης και άμεσα αποτελέσματά της είναι η καταστροφή του ηθικού και νομικού μηχανισμού. Η γενοκτονία προκαλεί άμεση καταστροφή σε χώρες πέραν εκείνων στις οποίες διαπράττεται. Προκαλεί βίαιη και ανοργάνωτη φυγή μαζών λαού οι οποίες αναζητούν διαφυγή από την απειλή θανάτου ή καταδίωξης. Η γενοκτονία ευθύνεται για τη διατάραξη της δημογραφικής ισορροπίας πληθυσμών σε ολόκληρο τον κόσμο». Ο δε Τσώρτσιλ είχε δηλώσει χαρακτηριστικά για τη γενοκτονία ότι: «ο κόσμος ήρθε πρόσωπο με πρόσωπο με ένα έγκλημα που δεν έχει όνομα».

Η πρώτη ενέργεια στο πλαίσιο του ΟΗΕ προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης του εγκλήματος και τιμωρίας της γενοκτονίας έγινε στις 2 Νοεμβρίου 1946 όταν οι αντιπρόσωποι της Ινδίας, της Κούβας και του Παναμά ζήτησαν από το ΓΓ να συμπεριλάβει στην Ημε-

ρήσια Διάταξη της Γενικής Συνέλευσης το ζήτημα αυτό. Στη συνέχεια, το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ επεξεργάστηκε σχέδιο απόφασης (αρ. 96), που ψηφίστηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση, με το οποίο η γενοκτονία κηρύχθηκε διεθνές έγκλημα.

Το Συμβούλιο ετοίμασε σχέδιο Σύμβασης για το έγκλημα της γενοκτονίας, το οποίο, αφού μελετήθηκε από ειδική επιτροπή εμπειρογνομόνων και υπέστη τροποποιήσεις από τη Νομική Επιτροπή, εγκρίθηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση στις 12 Δεκεμβρίου 1948 και τέθηκε σε ισχύ στις 12 Ιανουαρίου 1951 όταν ο προβλεπόμενος αριθμός κρατών (20) την επικύρωσε. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, ο όρος γενοκτονία σημαίνει: «την εκτέλεση ορισμένων ενεργειών με πρόθεση την καταστροφή-ολικώς ή μερικώς- μιας εθνικής, εθνολογικής, φυλετικής ή θρησκευτικής ομάδας σαν τέτοια». Οι δε ενέργειες που συνιστούν γενοκτονία είναι: «1) ο φόνος μελών της ομάδας, 2) η προξένηση σοβαρής σωματικής ή διανοητικής βλάβης σε μέλη της ομάδας, 3) η σκόπιμη επιβολή στην ομάδα συνθηκών ζωής που υπολογίζεται να επιφέρουν τη φυσική της καταστροφή ολικώς ή μερικώς, 4) η επιβολή μέτρων με την πρόθεση αποτροπής τεκνογονίας εντός της ομάδας, 5) η βίαιη μεταφορά παιδιών της ομάδας σε άλλη ομάδα». Το άρθρο 1 της Σύμβασης αναφέρει ότι «η γενοκτονία θεωρείται, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, διεθνές έγκλημα είτε διαπράττεται σε καιρό ειρήνης ή πολέμου» και τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ αναλαμβάνουν την υποχρέωση «να προλάβουν και τιμωρήσουν» τη γενοκτονία».

Επίσης, σύμφωνα με τη Σύμβαση τα κράτη-μέλη δεσμεύονται: «1) να θεσπίσουν τους αναγκαίους νόμους με σκοπό να υλοποιήσουν τις πρόνοιές της, ιδιαίτερα όσον αφορά την αποτελεσματική τιμωρία, 2) να δικάζουν τα άτομα που κατηγορούνται με τέτοια εγκλήματα στα αρμόδια εθνικά δικαστήρια, 3) να εκδίδουν τα άτομα αυτά δεδομένου ότι οι πράξεις γενοκτονίας δεν θεωρούνται πολιτικά εγκλήματα». Το άρθρο IV της Σύμβασης αποτελεί ένα άκρως σημαντικό, ριζοσπαστικό κείμενο γιατί διακηρύσσει ότι «οι ένοχοι του εγκλήματος της γενοκτονίας θα τιμωρούνται είτε είναι συνταγματικά υπεύθυνοι άρχοντες, δημόσιοι λειτουργοί ή ιδιώτες» και έτσι επιμερίζει την ευθύνη στο άτομο και συνεπώς κανείς δεν μπορεί να επικαλεσθεί σαν πρόσχημα την «εκ των άνω διαταγή».

Οι ακόλουθες δε πράξεις θεωρούνται επίσης κολάσιμες: «συνωμοσία για διάπραξη γενοκτονίας, άμεση και δημόσια παρακίνηση για διάπραξη γενοκτονίας, απόπειρα διάπραξης γενοκτονίας και συνενοχή σε γενοκτονία». Πρέπει να επισημανθεί ότι σκοπός της ΓΣ να δημιουργήσει ξεχωριστή Σύμβαση για τη γενοκτονία καθιστώντας το έγκλημα αυτό εναγόμενο ξέχωρα από άλλα εγκλήματα, οφείλεται στο γεγονός ότι η γενοκτονία παρουσίαζε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, γιατί σύμφωνα με το σκεπτικό της αρμόδιας Επιτροπής, η γενοκτονία «αποτελεί άρνηση ύπαρξης ολόκληρων ανθρωπίνων ομάδων» και συνεπώς: 1) το θύμα του εγκλήματος είναι ανθρώπινη ομάδα και δεν είναι ένας μεγαλύτερος ή μικρότερος αριθμός ατόμων που επηρεάζονται για έναν ιδιαίτερο λόγο (εκτέλεση ομήρων), αλλά μια ομάδα σαν τέτοια, 2) αφορά στην πραγματική καταστροφή μιας ομάδας και όχι στον περιορισμό, στην κακή μεταχείριση ή στην καταπίεση της ομάδας, 3) η καταστροφή της ανθρώπινης ομάδας αποτελεί τον πραγματικό σκοπό. Στην περίπτωση ξένου ή εμφύλιου πολέμου η μια πλευρά μπορεί να επιφέρει άκρως σοβαρές απώλειες στην άλλη, αλλά ο σκοπός είναι να επιβάλλει τη θέλησή της στην άλλη πλευρά και όχι να την καταστρέψει.

Επίσης, σύμφωνα με το Χάρτη της Νυρεμβέργης, εγκλήματα εναντίον της ανθρωπότητας δεν μπορούν να τιμωρηθούν εκτός αν διαπράχθηκαν σε εκτέλεση ή για προετοιμασία

επιθετικού πολέμου. Αντίθετα, η απόφαση 96 της ΓΣ, η οποία επιβεβαιώνει ότι η γενοκτονία είναι έγκλημα σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, το οποίο ο πολιτισμένος κόσμος καταδικάζει, δεν θέτει όρους ή επιφυλάξεις σ' αυτή τη δήλωση και η Σύμβαση δεν περιορίζεται στο να αναγνωρίζει το δικαίωμα των κρατών να τιμωρήσουν τη γενοκτονία, αλλά τα υποχρεώνει να το κάνουν. Ακόμη, η Σύμβαση δεν ενδιαφέρεται μόνον για την τιμωρία της γενοκτονίας, αλλά και για την πρόληψή της.

Αξιοσημείωτη και χαρακτηριστική είναι η στάση των δυο Υπερδυνάμεων ΗΠΑ και ΕΣΣΔ σχετικά με το κείμενο της Σύμβασης. Η πρώτη, ενώ υποστήριζε, θεωρητικά, την αποδοχή της Σύμβασης, στην πράξη φρόντισε ώστε ορισμένα σημεία, όπως η ανάθεση αρμοδιοτήτων στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, η ισχύς της Σύμβασης σε μη ανεξάρτητες περιοχές κ.λπ. να αποδυναμωθούν.

Αξιοσημείωτο επίσης είναι το γεγονός ότι οι ΗΠΑ επικύρωσαν τη Σύμβαση το Νοέμβριο 1988 και τούτο, σύμφωνα με ειδικούς, επειδή η πολιτική και οι δραστηριότητες ορισμένων κυβερνήσεων της χώρας αυτής στο απώτερο παρελθόν όσον αφορά τους Ινδιάνους, τους «μαύρους» κ.ά., αλλά και αργότερα σε άλλες περιπτώσεις, οι οποίες μπορεί να έχουν τα χαρακτηριστικά γενοκτονίας, είχαν ανασταλτική επίδραση. Το ίδιο ισχύει και για την περίπτωση της πρ. ΕΣΣΔ, η οποία επίσης υποστήριζε τη Σύμβαση, αλλά αντέδρασε σχετικά με τις αρμοδιότητες του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης φοβούμενη αρνητικές επιπτώσεις στο πολύ ευαίσθητο θέμα της εθνικής της κυριαρχίας.

Εξάλλου είναι επίσης γνωστή η πολιτική και οι δραστηριότητες ορισμένων ηγετών της ΕΣΣΔ (Στάλιν κ.ά.), σχετικά με ομάδες πληθυσμών κ.ά. σε χώρες της Ένωσης κατά τη διάρκεια του Β' ΠΠ αλλά και μετά, οι οποίες μπορεί να έχουν τα χαρακτηριστικά γενοκτονίας. Το ίδιο ισχύει και για άλλες χώρες με αποικιοκρατικά ή ολοκληρωτικά καθεστώτα. Η ΕΣΣΔ διαμαρτυρήθηκε γιατί ορισμένοι παράγοντες όπως η προπαγάνδα, η οποία στοχεύει την πρόκληση φυλετικού μίσους κ.λπ. δεν συμπεριλήφθηκε στο κείμενο, και τόνισε ιδιαίτερα την «οργανική σχέση της γενοκτονίας με το φασισμό, ναζισμό και άλλες ρατσιστικές θεωρίες» και εισηγήθηκε την καταδίκη της, όπως χαρακτήρισε, «πολιτισμικής γενοκτονίας».

Η Κίνα επίσης επέκρινε την παράλειψη της πρόνοιας για την «πολιτισμική γενοκτονία», «που είναι μεν λιγότερο εμφανής και κτηνώδης, αλλά είναι ευρύτερη και βαθύτερη καθότι διαβρώνει και είναι ύπουλη στερώντας έναν ολόκληρο λαό από την κουλτούρα και την ιστορία του». Όμως, η «πολιτισμική γενοκτονία» θεωρήθηκε ως αφηρημένη και αόριστη έννοια και απορρίφθηκε.

Οι ΗΠΑ υποστήριξαν ότι το είδος αυτό της γενοκτονίας θάπρεπε να εξετασθεί σε σχέση με την προστασία των μειονοτήτων. Πάντως, με ελληνική παρέμβαση, η βίαιη μετακίνηση παιδιών αναπροσαρμόστηκε ώστε να θεωρείται πράξη πολιτισμικής γενοκτονίας. Η Μ.Β. εξέφρασε την άποψη ότι αποτελεί ψευδαίσθηση ότι μια τέτοια σύμβαση θα δημιουργούσε κλίμα ασφαλείας ή θα μείωνε τους υφιστάμενους κινδύνους, όμως την υποστήριξε.

Το άρθρο 3 δεν συμπεριέλαβε προπαρασκευαστικές πράξεις να σημαίνουν γενοκτονία εκτός αν είναι πασιφανείς. Ακόμη, η απόπειρα θεωρήθηκε ως επαρκής ένδειξη γενοκτονίας ασχέτως αποτελέσματος. Όσον αφορά την παρακίνηση, αυτή πρέπει να είναι άμεση και δημόσια.

Η σοβιετική πρόταση για τη λήψη μέτρων εναντίον οργανώσεων ως μέσο πρόληψης γενοκτονίας απορρίφθηκε, ιδιαίτερα από τις ΗΠΑ, με την αιτιολογία ότι κάτι τέτοιο θα έδινε μεγάλη εξουσία στην κεντρική διοίκηση. Οι περισσότερες χώρες υποστήριξαν το κείμενο χωρίς επιφυλάξεις. Όσον αφορά κάποιες μεγάλες Δυνάμεις, το εύλογο συμπέρασμα είναι ότι οι ηγεσίες τους είχαν ενοχές για τα «εγκλήματα» του παρελθόντος και ήθελαν με κάθε μέσο ν' αποτρέψουν την αναβίωση εφιαλτικών αναμνήσεων και των ενδεχόμενων συνεπειών ηθικών και πολιτικών, αλλά ιδιαίτερα νομικών και οικονομικών. Και έτσι εξηγείται η πίεση που ασκούν σε μικρές χώρες να αποφεύγουν να θίγουν το ενοχλητικό γι' αυτές ζήτημα.

Ενδιαφέρουσα είναι η δήλωση του Εκτελεστικού Γραμματέα του Συμβουλίου Αστικών Δικαιωμάτων των ΗΠΑ κ. Πάτερσον, ο οποίος είπε ότι: «και αν ακόμη δεν έχουμε επιτύχει την «κυβέρνηση του λαού» για την οποίαν μίλησε ο αθάνατος Λίνκολν, όμως υπάρχουν νίκες τις οποίες η ενωμένη δύναμη του λαού μπορεί να κερδίσει σήμερα». {Αυτό όντως είναι και πολύ επίκαιρο και διδακτικό και για τον ίδιο τον αμερικανικό λαό με όσα συμβαίνουν στην ίδια αλλά και από τη μεγάλη σε υλική ισχύ αυτή χώρα}.

Οπωσδήποτε, το θέμα της γενοκτονίας είναι τεράστιο και σοβαρό, με πολύ λεπτές και ευαίσθητες πτυχές, ιδιαίτερα το πώς αποδεικνύεται ένα έγκλημα ότι όντως αποτελεί γενοκτονία. Βέβαια, πολλές φορές οι επαΐοντες αλλά και η κοινή γνώμη γνωρίζουν αν ένα έγκλημα αποτελεί γενοκτονία, αλλά το να αποδειχθεί σε δικαστήριο είναι όντως τρομερά δύσκολο. Και είναι γνωστό από τη Σύμβαση ότι όταν υπάρχει διαφωνία σχετικά με την αρμοδιότητα ενός δικαστηρίου κ.λπ. πρέπει να γίνει προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο. Με την ίδρυση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου το 1998 {διεθνής διάσκεψη στη Ρώμη} κατόπιν των τραγικών εξελίξεων στη Ρουάντα, Βοσνία κ.λπ., το θέμα της γενοκτονίας απλουστεύεται από τη δικονομική άποψη γιατί εμπίπτει πλέον στη δικαιοδοσία του παραπάνω Δικαστηρίου αν τα εθνικά δικαστήρια αδυνατούν.

Πάντως, δυστυχώς, και το πρόβλημα της γενοκτονίας έχει παγιωθεί στη διεκυστινδα σκοπιμοτήτων ισχυρών και έτσι, για ευνόητους λόγους, υποβαθμίζεται ή ξεχνιέται όταν πρόκειται για μικρές, ανίσχυρες χώρες, ενώ, αντίθετα, όταν πρόκειται για πολιτικές και στρατηγικές διεκδικήσεις και διαπλοκές μεγάλων χωρών, ή μικρών αλλά με ισχυρούς προστάτες, όπως στην περίπτωση των Βαλκανίων και της Μ. Ανατολής, τότε το ζήτημα αποκτά τεράστιες διαστάσεις γινόμενο αντικείμενο πολιτικής κ.λπ. διαστρέβλωσης και καπηλείας, (π.χ. στα Βαλκάνια) για να δικαιωθεί πάλι το περίφημο λατινικό ρητό: “VAE VICTIS”.

Και είναι γνωστή η απαράδεκτη συμπεριφορά του περιβόητου CNN, που ακολουθούσε πολιτική δυο μέτρων και δυο σταθμών και αυτό καταδεικνύει την τεράστια κρυπτοφασιστική ικανότητα ορισμένων ΜΜΕ να διαστρεβλώνουν και αποπροσανατολίζουν την κοινή γνώμη. Σε συσχετισμό δε και με άλλες κραυγαλέες περιπτώσεις γενοκτονίας, π.χ. των Ποντίων και άλλων Ελλήνων, Αρμενίων και Κούρδων από τους Νεότουρκους, των Εβραίων, Αθιγγανων, Ελλήνων κ.ά. από τους Ναζί στον Β' ΠΠ, των Ουιρανών κ.ά. από το καθεστώς Στάλιν, Κινέζων επί Μάο, αλλά και άλλων περιπτώσεων στην Αφρική, Λατινική Αμερική, και τώρα στη Μ. Ανατολή, γίνεται κατανοητό το γεγονός ότι προφανώς εξαιτίας εξωτερικών πιέσεων, στις οποίες κάποιοι ηγέτες σε μικρές χώρες είναι ευάλωτοι, δεν υπάρχει η σταθερή πολιτική βούληση αντιμετώπισης του ζητήματος αποτελεσματικά.

Ειδικότερα, όσον αφορά τις μαζικές σφαγές των Ποντίων και άλλων Ελλήνων από τους Νεότουρκους, σύμφωνα με όλα τα διεθνή δεδομένα και τα υπάρχοντα ντοκουμέντα, συνιστούν αναμφισβήτητα γενοκτονία. Οπωσδήποτε, όμως, η καταδίκη σήμερα τέτοιων εγκλημάτων δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως καταδίκη των τωρινών ηγετών και της χώρας στην οποία ή από την οποία διαπράχθηκαν αυτά τα εγκλήματα.

Όμως, κάποιοι αξιέπαινοι ηγέτες ορισμένων χωρών ζήτησαν συγγνώμη για τα «εγκλήματα» της χώρας τους στο παρελθόν και αυτό αναδεικνύει το επίπεδο πολιτισμού τους και- το σπουδαιότερο- ότι τα παθήματα πρέπει να γίνονται μαθήματα ώστε οι τωρινές και επερχόμενες γενιές να μη γίνουν πάλι θύματα νοσηρής νοοτροπίας εξαιτίας της οποίας η ανθρωπότητα έχει θρηνήσει πολλές δεκάδες εκατομμύρια ανθρώπινων ψυχών ξέχωρα τις υπόλοιπες τραγικές συνέπειες. Κι όπως είπε κάποιος σοφός, «οι λαοί που δεν έχουν διδαχθεί από την ιστορία τους είναι καταδικασμένοι να την ξαναζήσουν». Εξάλλου, γιατί να μην υποθέσουμε ότι η μη παραδοχή παρελθουσών «αμαρτιών» μπορεί εύλογα να ερμηνευθεί σαν άλλο-θι άφεσής τους, αλλά και συνέχισής τους;

Όσον αφορά την «εθνοκάθαρση» (ethnic cleansing), όταν αυτή διαπράττεται με βίαια μέσα, όντως αποτελεί γενοκτονία. Και είναι λυπηρό όταν δημόσιοι λειτουργοί και μάλιστα όχι ειδικοί αποφαινόνται δογματικά για θέματα που δεν κατέχουν πλήρως, ίσως για αποπροσανατολισμό, αυτοπροβολή κ.λπ., βλάπτοντας όμως την αλήθεια και το εθνικό συμφέρον. Γενικότερα, όσον αφορά τη δική μας στάση, έχει αποδειχθεί ότι όταν συμπεριφερόμαστε με υπευθυνότητα, σοβαρότητα (όχι σοβαροφάνεια) και σύμπνοια, χωρίς αμφιταλαντεύσεις, που υπαγορεύουν ξένες πιέσεις ή συμπλέγματα ενοχής και ανασφάλειας, καθώς και λόγω άγνοιας, ασχετισμού, αναξιοκρατίας, ανικανότητας και διχαστικής νοοτροπίας, τότε μπορούμε να είμαστε αισιόδοξοι, αλλά αισιόδοξοι με ρεαλισμό και αγωνιστικότητα!